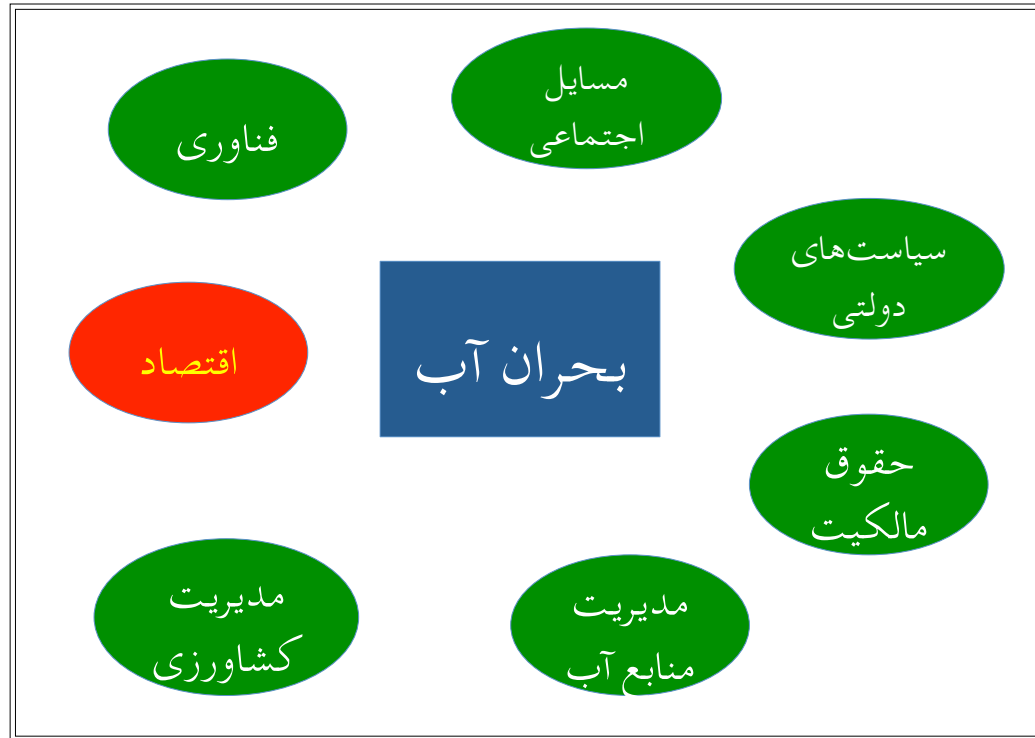

بحران آب در ایران و جهانی: نگاه از زاویه اقتصاد و کسب و کار

حامد قدوسی

زمستان ۱۳۹۵

خلاصه روایت اقتصادی

- بحران آب در سطح محلی و جهانی جدی است!
- شکاف بهره‌وری بزرگ است ولی فرصت بهبود آن تا حدی وجود دارد.
- **فناوری (کشاورزی، آبیاری، ضایعات و ...)** موتور پیش‌رانه پرکردن این شکاف است، ولی ارتقاء فناوری خود ماحصل انگیزه‌های اقتصادی است.
- انگیزه‌ها برای ارتقاء فناوری در کشاورزی و آبیاری هنوز خیلی قوی و کارا نیست.
- در ایران: موانع غیراقتصادی زیادی برای اصلاح مکانیسم‌های **انگیزه‌ها** وجود دارد.

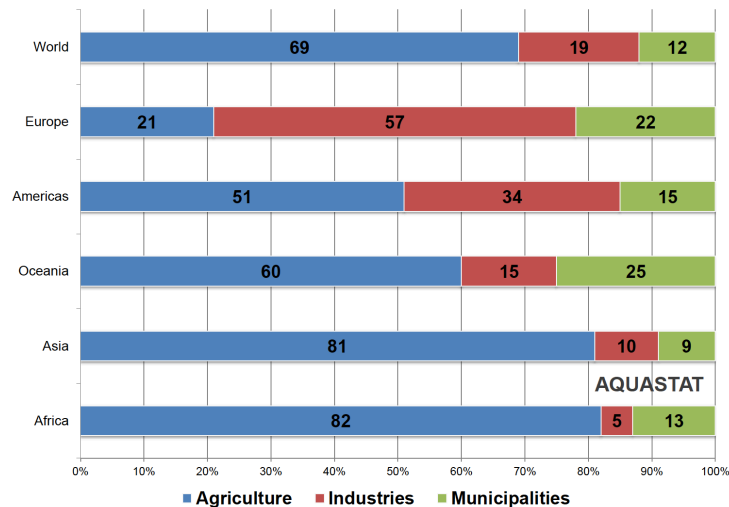
بحران آب مساله‌ای چندوجهی است و اقتصاد صرفاً بخشی از آن است. این جلسه روی یک بخش از مساله متمرکز است.

بحران آب در سطح جهانی

فهرست موضوعات

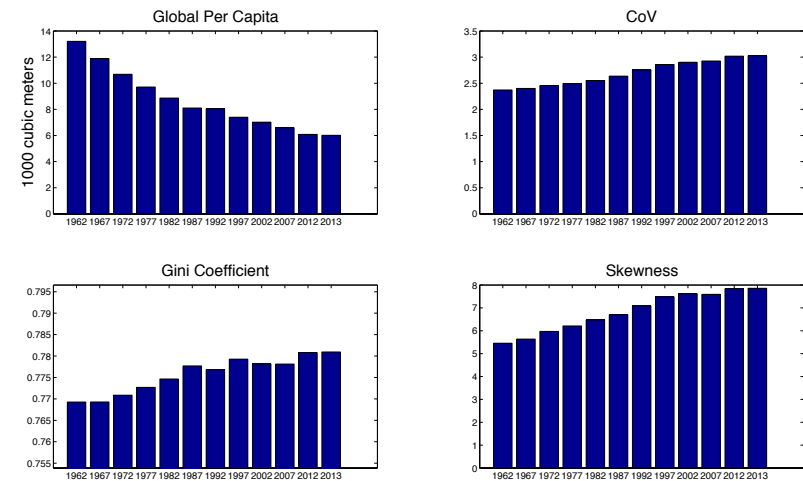
- بحران جهانی آب
- مشخصه‌های بحران در ایران
- اقتصاد بحران آب
- کسب و کار
- جمع‌بندی

توزیع مصرف آب بین بخش‌های مختلف

Source: AQUASTAT

سرانه آب جهانی و توزیع بین کشورهای مختلف

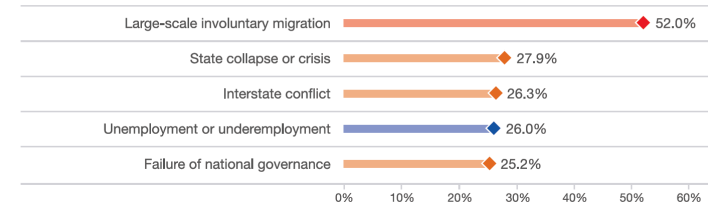
نتیجه: هم سرانه آب در حال کم شدن است و هم توزیع آن نابرابرتر

ریسک‌های مربوط به آب (نظرسنجی)

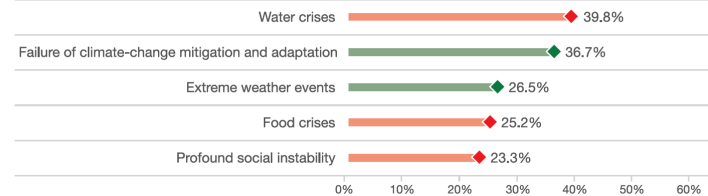
تغییر در جریان ورودی، اتفاقات
حدی، تغییر در پراکندگی بارش

مهم‌ترین ریسک‌های پیش‌روی اقتصاد جهانی

For the next 18 months

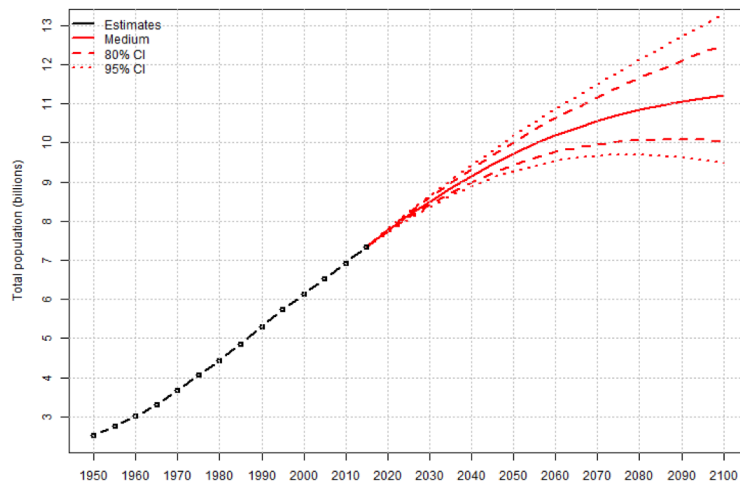

For the next 10 years

Source: World Economic Forum

رشد جمعیت: اوج محتمل در ۱۱ میلیارد

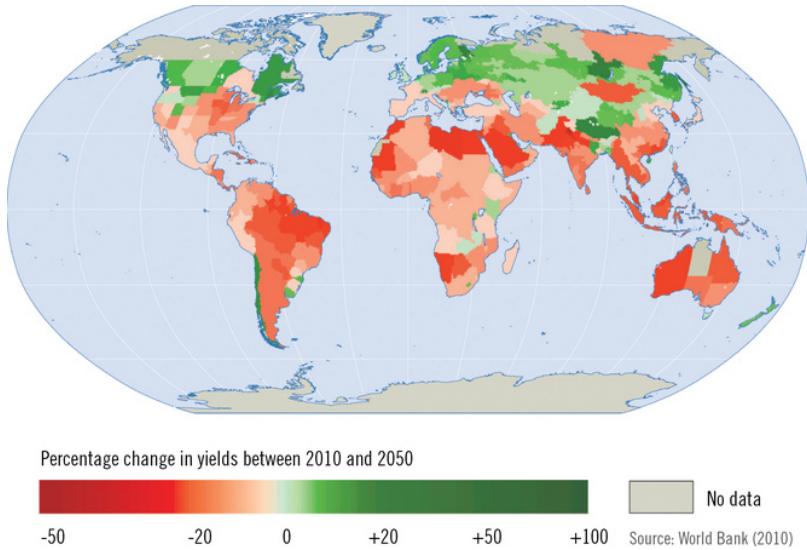

Source: UN

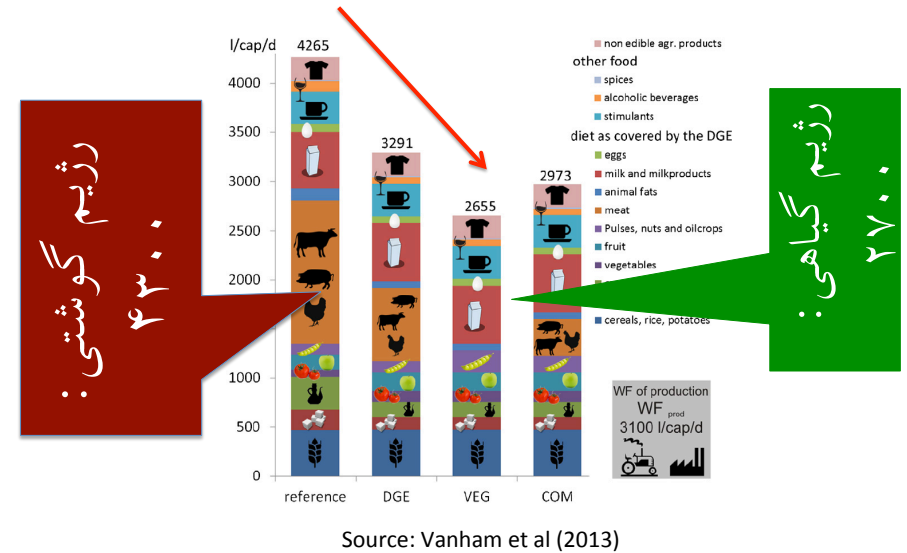
روندهای کلیدی موثر در بحران جهانی آب

- رشد جمعیت و شهرنشینی
- رشد اقتصادی در سطح جهانی
- تغییر اقلیم
- تغییر توزیع بارش بین کشورها
- تغییر الگوی توزیع زمانی داخل کشورها
- افزایش تبخیر در مناطق گرم

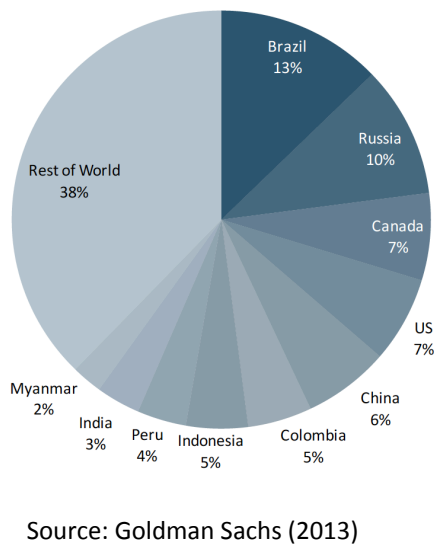
اثر تغییرات اقلیمی بر بهره‌وری کشاورزی

رشد اقتصادی و الگوی مصرف غذا: ردپای آب

توزیع منابع آب بین کشورهای مختلف

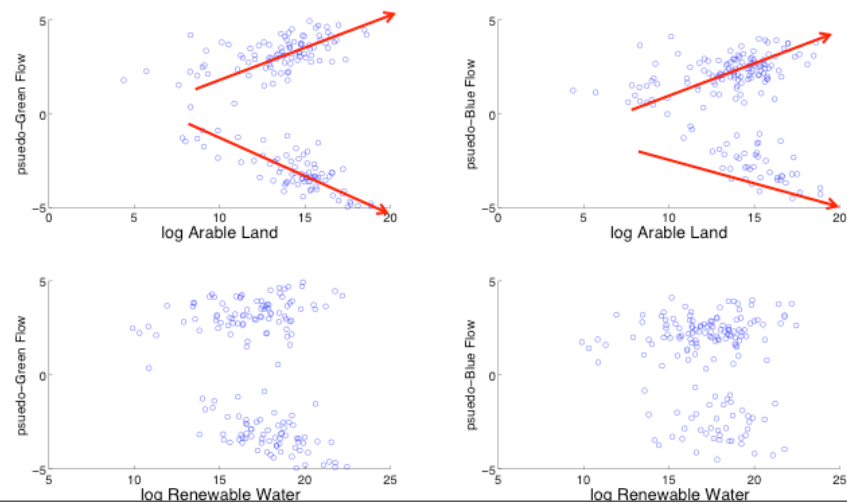

ترکیب نامتوازن فراوانی آب و کشاورزی

- تمرکز بخش مهمی از آب شیرین در کشورهایی با محدودیت زمین
- افزایش دست‌مزد و کاهش تولید کشاورزی در کشورهای توسعه‌یافته
- نگرانی‌های محیط‌زیستی در کشورهای توسعه‌یافته و کاهش تولید کشاورزی

بحران آب در جهان
=
بحران تولید غذا

صادرکنندگان و واردکنندگان آب (مجازی)

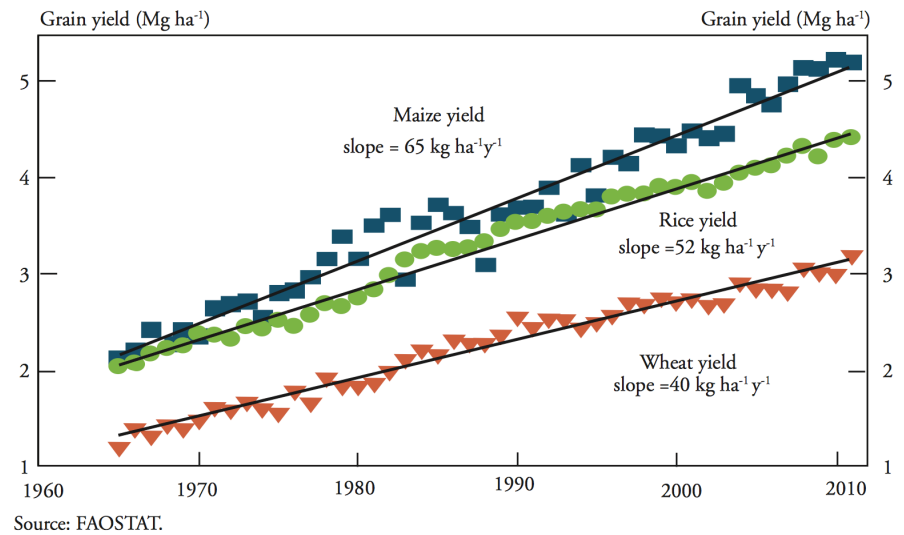

مدیریت شکاف عرضه و تقاضا

کاهش ردپای مصرف آب	افزایش کارایی آب در کشاورزی	افزایش بهره‌وری آب در کشاورزی	افزایش عرضه آب شیرین
تغییر رژیم غذایی	فناوری‌های نوین آبیاری	تولید در مناطق معتدل و بهره‌ور	منابع جدید آب
کاهش ضایعات غذایی	کاهش تبخیر آب	ارتقاء ظرفیت‌های استحصال	آب شیرین کن‌ها
افزایش کارایی مصرف انرژی	گسترش کشاورزی دیم	تجارت آب مجازی	استفاده مجدد و متعدد (تصفیه پساب)
انرژی از منابع سلولوزی	کشاورزی دقیق و هوشمند	بذرهای اصلاح شده	محصولات مقاوم
مهاجرت به نقاط معتدل‌تر	بازارهای آب	محصولات مقاوم	هوا به آب
	راه‌حل‌های بومی		

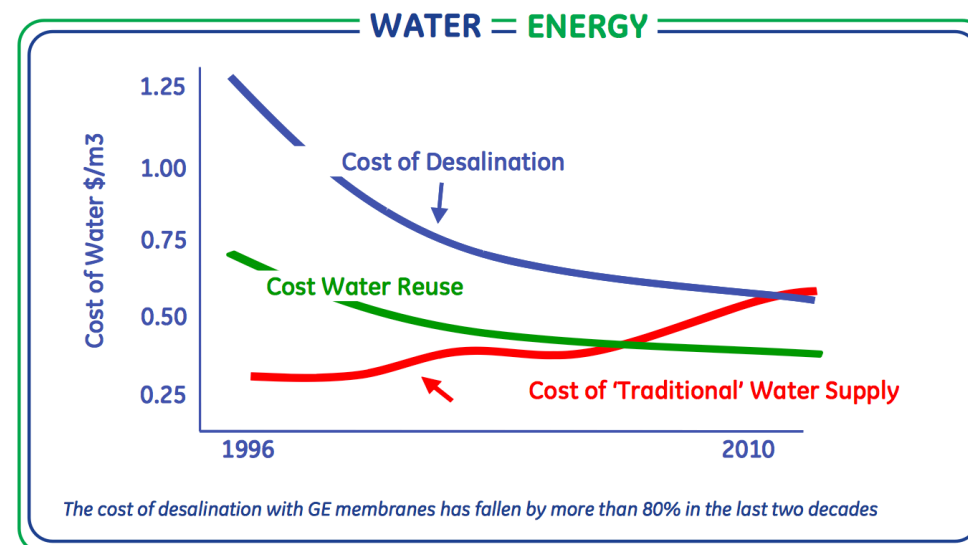
زاویه نگاه به بحران جهانی:
تعادل تولید و مصرف
تجمیعی (از مسیر آب مجازی)

رشد بهره‌وری در کشاورزی

Source: Cassman (2016)

یویایی هزینه‌های تامین آب در طول زمان

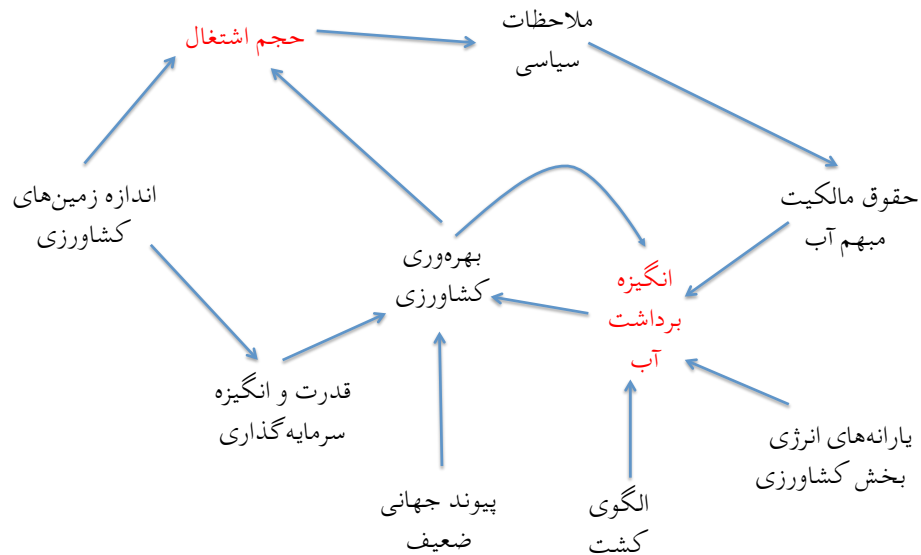
Source: GE (2013)

سه محدودیت کلیدی پیش‌رو

- بودجه آب محیط زیست
- پیوند آب و انرژی
- بودجه کربن
- بودجه نیترات

برای حل بحران آب یک
راه حل واحد و مسلط وجود
ندارد!

برخی روابط سیستمی در مساله آب کشاورزی ایران

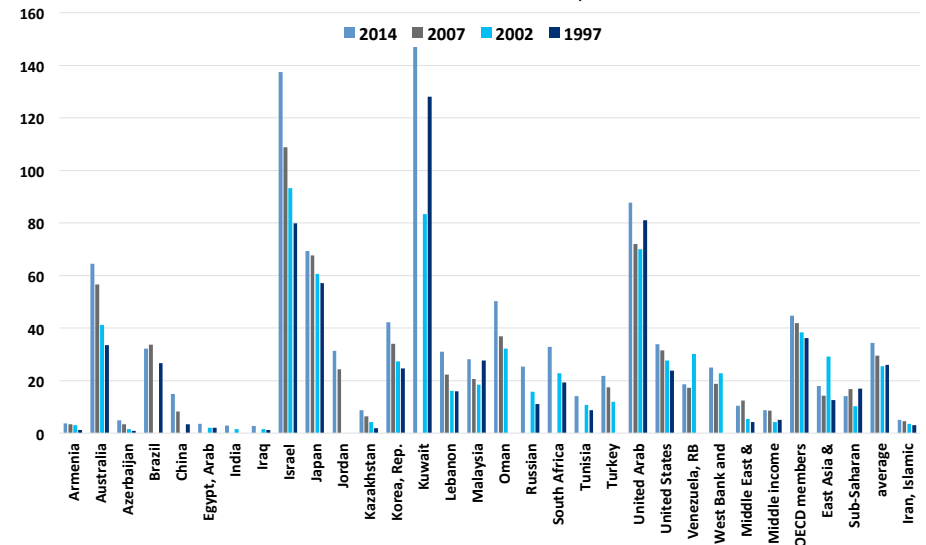

خلاصه‌ای از مولفه‌های بحران آب در ایران

برخی ملاحظات

- ۱) تنوع منطقه‌ای و یک‌دست نبودن مسایل آب در ایران
- ۲) نقد باورهای نادرست حول بحران آب
- ۳) بزرگ‌نمایی (یا توهم) در مورد قدرت دولت برای تغییر رفتار
- ۴) توجه به ماهیت بحران آب «آبی»
- ۵) مدیریت «تعارض‌زای» منابع آب

Water productivity, total (constant 2010 US\$ GDP per cubic meter of total freshwater withdrawal)

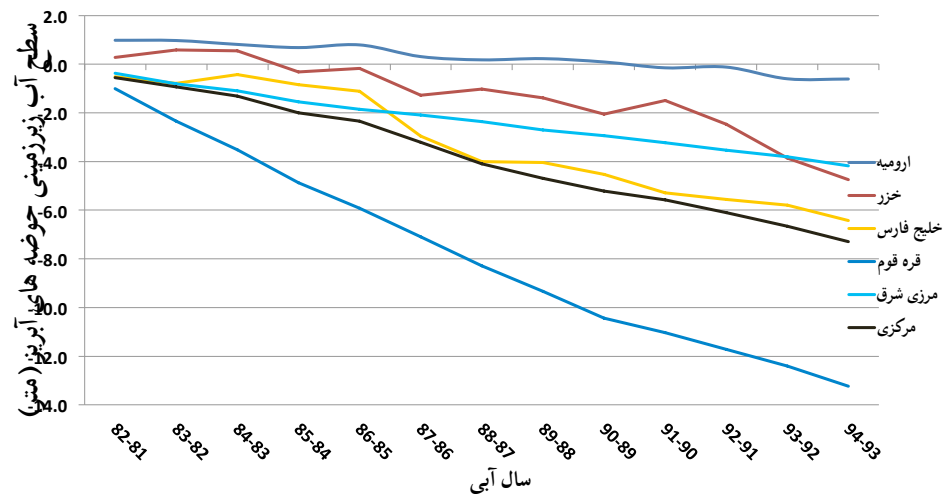

• From: 2014 World Development Indicators(WDI), World Bank

تفاوت در ردپای آب

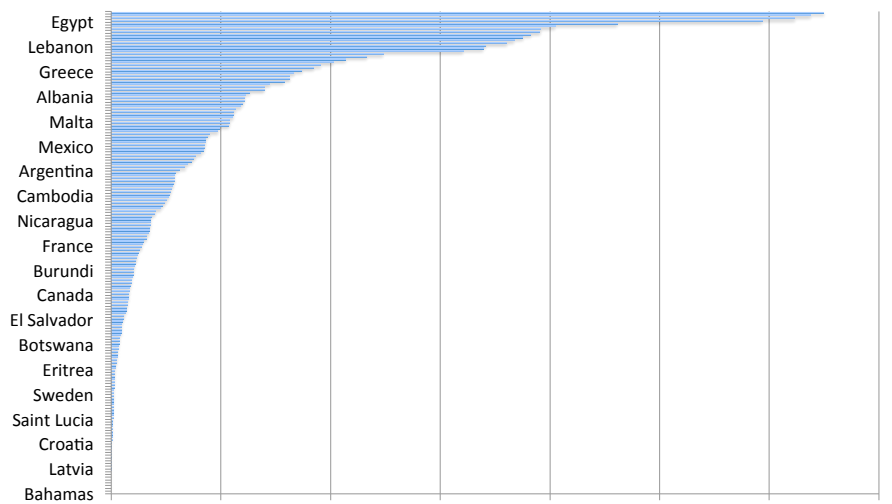
- آب سبز: آب باران
- آب آبی: رودخانه‌ها و منابع زیرزمینی
- آب خاکستری: آلودگی آب

نمودار تغییرات سطح آب زیرزمینی حوضه های آبریز کل کشور

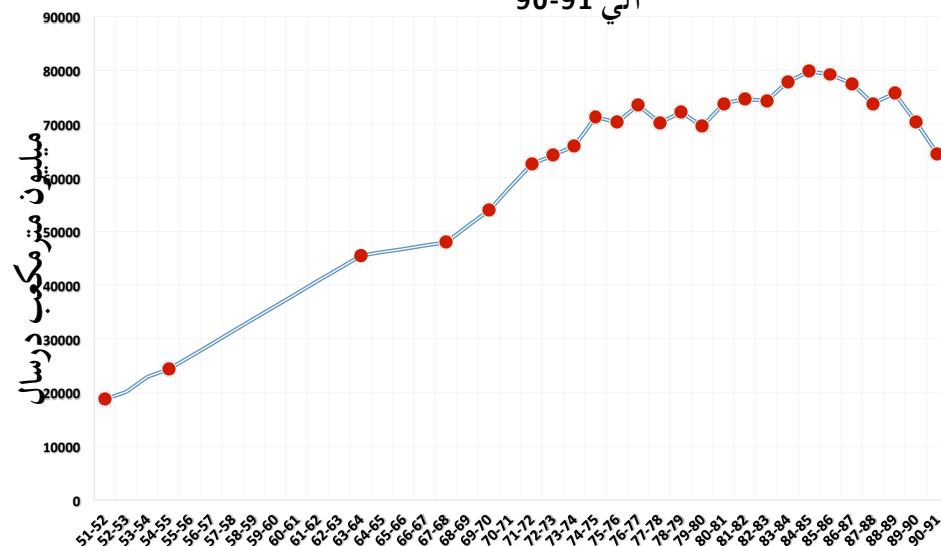
مأخذ: بررسی تغییرات سطح آب زیرزمینی و حجم مخزن آبخوان های کشور منتهی به سال آبی 93-94، گروه آبهای زیرزمینی دفتر مطالعات پایه منابع آب شرکت مدیریت منابع آب ایران وزارت نیرو

ردپای آب آبی در تولید کشاورزی داخلی (درصد)

Data Source: Water Footprint Network

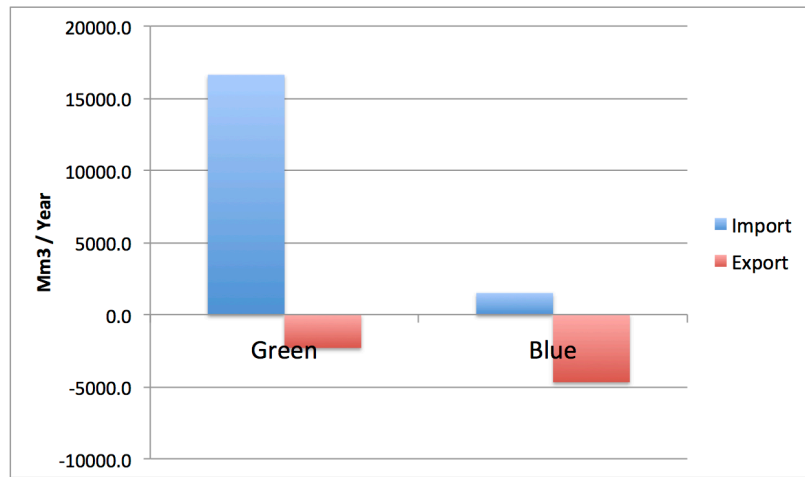
روند تغییرات مقدار برداشت آب زیرزمینی از سال آبی 51-52 الی 90-91

مأخذ: بررسی وضعیت منابع آب زیرزمینی کشور تا پایان سال آبی 1390-91، دفتر مطالعات پایه منابع آب معاونت هماهنگی حوضه‌های آبریز شرکت مدیریت منابع آب ایران

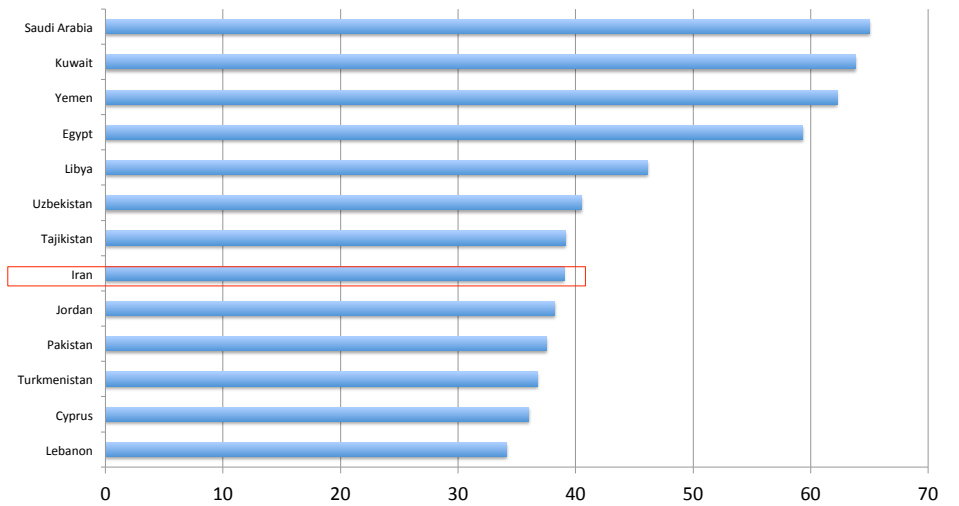

تمرکز صادرات کشاورزی کشور بر آب آبی

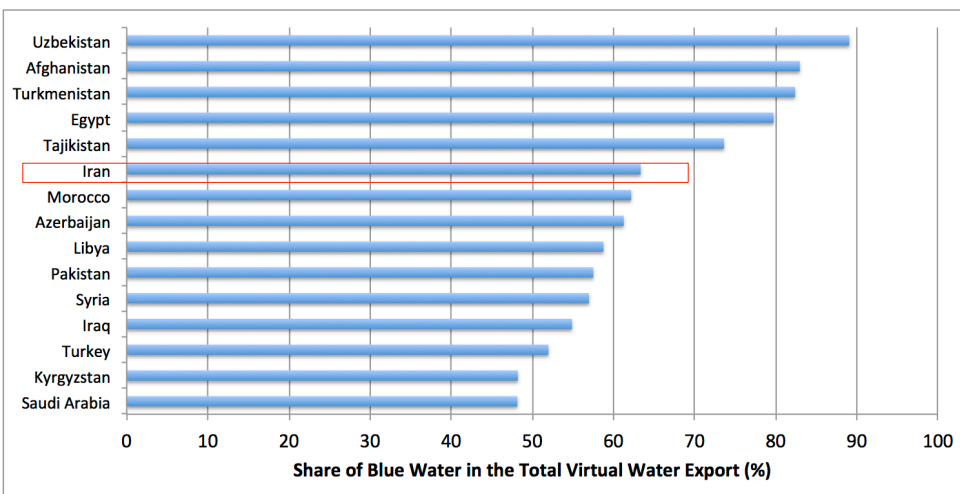
Data Source: Water Footprint Network

ردپای آب آبی در تولید کشاورزی داخلی (درصد)

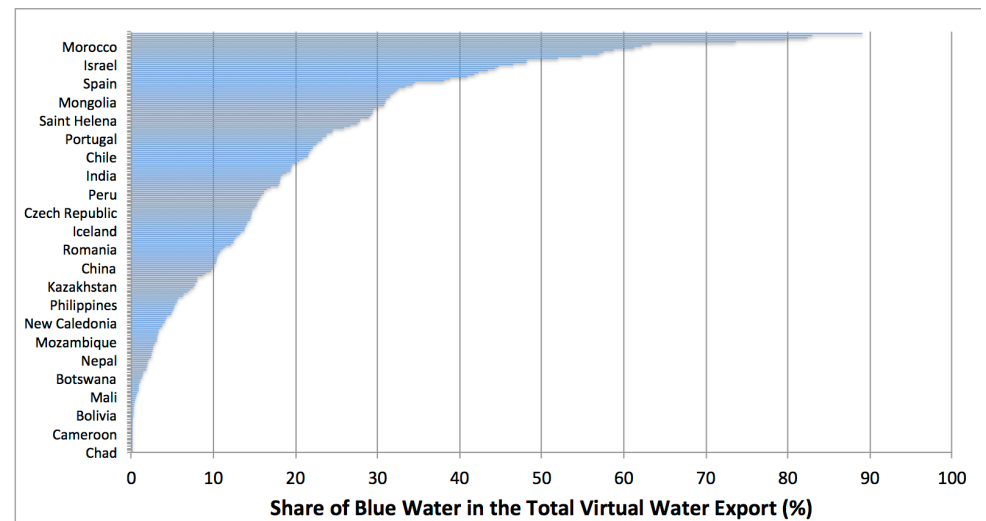
Data Source: Water Footprint Network

تفاوت در صادرات آب آبی

Data Source: Water Footprint Network

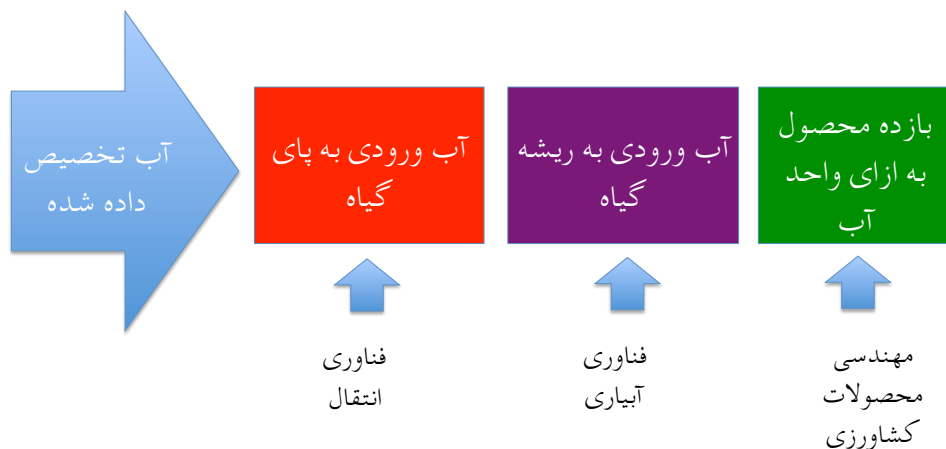
تفاوت در صادرات آب آبی

Data Source: Water Footprint Network

ارتقاء بهره‌وری آب کشاورزی

- معیار تعریف «بهره‌وری / کارایی آب کشاورزی»؟

دو راه حل اصلی

- افزایش بهره‌وری آب
- تغییر الگوی کشت

آب بازگشتی (Return Water)

- اتلاف از منظر کشاورز
- تغذیه سفره‌ها از منظر مدیریت منابع آب
- اثر مثبت آب بازگشتی رابطه مستقیم با سطح آب‌های زیرزمینی و رابطه منفی با دمای منطقه دارد.

اثر ارتجاعی (Rebound Effect)

- افزایش بهره‌وری آب کشاورزی
  - افزایش شدت کاشت
  - افزایش سطح کاشت
  - تغییر به محصولات آب‌بر
  - کاهش میزان کم‌آبیاری
- احتمال اثر ارتجاعی رابطه مستقیم با وجود زمین‌های زراعی کشت‌نشده دارد!

پارادکس آب و درآمد

	گندم	انگور	سیب	چغندر	کلزا
Water Footprint (m ³ /t)	1800	2400	800	300	2200
Yield (t/h)	3.6	10-25	30-40	40	5
Price (\$/t)	300	300-500	300-500	70	450

مورد کاوی: تحول در کشت در حوضه دریاچه ارومیه

اقتصاد بحران آب

ماهیت ویژه بحران آب ایران: آینده

- ۱) تغییرات اقلیم، کاهش بلندمدت بارش و افزایش تلاطمها
- ۲) افزایش جمعیت و فشار تقاضا برای محصولات استراتژیک
- ۳) کاهش عمق منابع زیرزمینی و افزایش مصرف انرژی

چه طور می‌توان اقتصاد آب را تقویت کرد؟

- تعریف حقوق مالکیت و اعمال مقررات در برداشت حجمی آب
- قیمت‌گذاری ذاتی و منطقه‌ای آب‌های بخش عمومی
- تشکیل بازارهای آب
- حذف اختلال‌ها در سایر بازارها (کشاورزی، انرژی)

نقطه شروع: چرا اقتصاد آب ضعیف است؟

- ارزش پایین واحد آب
- سابقه تخصیص بدون قیمت
- امکان مصرف پنهان
- مبادله‌پذیری پایین آب
- امتیازات سیاسی حول آب

موضوع مبادله

- حقابه دائمی آب: بخش کم‌تر
- مازاد و کمبود دوره‌ای و فصلی
- آلودگی (نیترا ت یا شوری)
- قراردادهای مشتقه: قراردادهای آبی و اختیارات

بازارهای آب: تاریخچه

- عمدتاً برای مبادله آب بین کاربران با حق بهره‌برداری از آب‌های سطحی
- مناطق دارای کاربرد موفق: استرالیا، اسپانیا، شیلی، کالیفرنیا، ...
- تجارب جدید: هند، چین، ایران، ...
- نوع مبادله: بین کشاورزان، بین کشاورزان و شهرها، بین کشاورزان و محیط‌زیست

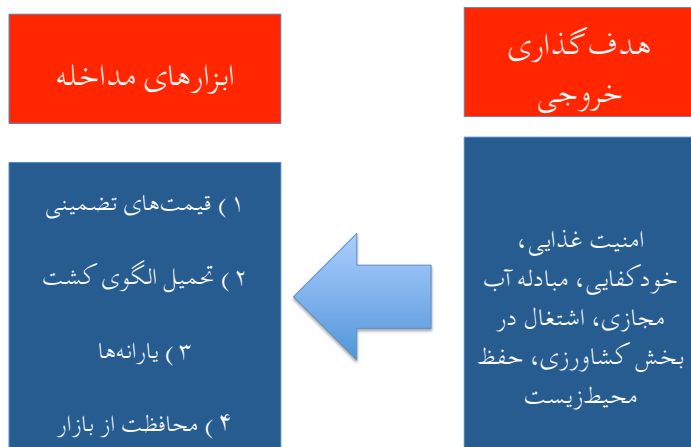
بازارهای آب

بازار آب انگیزه کارایی مصرف و سرمایه گذاری در فناوری را افزایش می دهد .

ولی نمی تواند مشکل کمبود بلندمدت آب را حل کند!

جمع بندی و مسیر پیش رو

مسیرهای مداخله سیاست گذار: حرکت از خروجی

بحران آب در ایران

- دوره بی خبری یا انکار: ۱۳۵۰-۱۳۹۰
- دوره وحشت و سردرگمی: ۱۳۹۰-۱۳۹۵
- دوره آگاهی و شناخت: ۱۳۹۳-
- دوره عمل و پیاده سازی: ۱۳۹۴ -
- دوره مدیریت بلندمدت: ؟

مسیرهای مداخله سیاست‌گذار: حرکت از ورودی و تصحیح انگیزه‌ها

زمینه‌های کسب و کار خصوصی

زمینه‌های مشخص در ایران	حوزه‌های عمل
محصولات جدید کشاورزی، بذره‌های مقاوم به کم‌آبی و خشک‌سالی، کشاورزی با دقت بالا، کشت گل‌خانه‌ای، سیستم‌های نوین آبیاری، کشت محصولات جدید (غیرتابستانی) سیستم‌های سنجش از راه دور، تجمع زمین‌های کشاورزی	ارتقاء بهره‌وری کشاورزی
آب شیرین‌کن، تصفیه و بازچرخانی پساب، تبدیل رطوبت هوا به آب	افزایش عرضه آب شیرین

زمینه‌های کسب و کار خصوصی

زمینه‌های مشخص در ایران	حوزه‌های عمل
سنسورها و سیستم‌های جمع‌آوری و پردازش اطلاعات توزیع و مصرف آب سنسورهای مدیریت برداشت آب زیرزمینی و سطحی	مدیریت منابع و مصارف آب
بازارهای آب، کمی و مدیریت کردن ریسک‌های آب برای کسب و کارها، مکانیسم‌های Crowd برای حل بحران آب	مبادله‌گری و مشاوره آب

زمینه‌های کسب و کار خصوصی

زمینه‌های مشخص در ایران	حوزه‌های عمل
راه‌حل‌های مشترک برای آب و انرژی (آب شیرین‌کن و نیروگاه)، راه‌حل‌های کاهش مصرف آب در بخش انرژی	تعامل آب و انرژی

جمع‌بندی

- بحران آب در سطح جهانی : کاهش سرانه آب، تغییر رژیم غذایی، تغییر اقلیم و شهرنشینی
- بحران در ایران : فشار به منابع آب آبی، شکاف بهره‌وری در آب کشاورزی
- راه‌حل‌ها : تصفیه، پساب، آب شیرین‌کن‌ها، بهره‌وری کشاورزی، آب مجازی، بازارهای آب، ...